

De Tweede Wereldoorlog: ver weg, maar toch dichtbij...

*Lessenserie over Joodse Diepenheimse families
tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.*

WERKBOEK
LEERLINGEN
GROEP 7/8

Wat weet je al?

Aan de start van de les heb je een filmpje bekeken over het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog. Gebruik de informatie uit dit filmpje, het gesprek dat jullie daarna hebben gevoerd, maar eventueel ook informatie die je kunt vinden op internet, om de volgende vragen te beantwoorden.

1. Welke man was de leider van Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog?

2. Deze leider was een dictator. Leg in eigen woorden uit wat dictator betekent.

3. Beschrijf in eigen woorden waarom de Tweede Wereldoorlog is ontstaan.

4. Hoe worden de Duitsers genoemd die zich aansloten bij de partij van Hitler?

5. Welke groep mensen werd als de zondebok aangewezen door de leider van Duitsland?

6. Waarom waren juist deze mensen slecht volgens hem?

Omcirkel het juiste antwoord. Weet je het niet zeker, zoek het dan op internet op.

7. Italië en Japan waren voor / tegen Duitsland.
8. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk waren voor / tegen Duitsland.
9. In Nederland begon de Tweede Wereldoorlog in 1939 / 1940.
10. In dat jaar werd *Amsterdam* / *Rotterdam* gebombardeerd.
11. De Nederlandse partij die zich aansloot bij de ideeën van Adolf Hitler heette *MKB* / *NSB*.
12. Hitler noemde de Duitse mensen die volgens hem goed waren, dus geen Joden of homoseksuele mensen, pure *Duitsers* / *Ariërs*.

Op onderzoek uit...

De Kristallnacht vond een jaar vóór het echte begin van de Tweede Wereldoorlog plaats. Beschrijf kort in eigen woorden:

- Wat er tijdens die nacht gebeurde.

- Wat dit met de Tweede Wereldoorlog heeft te maken.

Op onderzoek uit...

Hier zie je weer de foto van het Diepenheimse echtpaar Joel Abraham en Frieda Nijstad, samen met de moeder van Joel Abraham: Leena Nijstad-Koopmans.

Zoek eens op de website: <https://www.joodsmonument.nl/> op de namen Joel en Frieda Nijstad en beschrijf kort in eigen woorden wat je over deze mensen te weten bent gekomen.

Nico Herschel, als oudste zoon van Bram en Berthe Herschel, speelde als rechtsbuiten in het eerste elftal van voetbalclub DSV (Diepenheimse Sportvereniging). Hij blonk uit in het geven van afgemeten voorzetten. In 1941 werd Nico nog lid van de elftalcommissie, maar hij heeft helaas nooit een elftal kunnen samenstellen. Kort daarop moest hij namelijk de Davidster dragen en werd het DSV-veld aan de Krommedijk verboden terrein voor hem.

i

Wat vind jij?

Joodse mensen mochten steeds minder, ze mochten bijvoorbeeld niet meer in parken, winkels of sportparken komen, ze kregen soms andere namen en als kind mocht je niet meer met andere, niet-Joodse kinderen spelen. En dan was er natuurlijk ook altijd de angst om door de Duitsers te worden gepakt.

1. Wij kunnen ons er gelukkig niets bij voorstellen hoe het is om in een oorlog te leven. Maar probeer je toch eens in de Joodse Diepenheimse mensen te verplaatsen. Hoe zouden zij zich gevoeld hebben of wat zouden zij gedacht hebben? Probeer dat eens in woorden op te schrijven.

2. De Tweede Wereldoorlog heeft alles te maken met discriminatie. Leg in je eigen woorden uit waarom.

3. Gelukkig leven wij nu in vrijheid, maar helaas is er nog wel steeds sprake van discriminatie. Geef eens twee voorbeelden van discriminatie. Bijvoorbeeld vanuit je eigen omgeving of een voorbeeld waarover je hebt gehoord of gelezen in het nieuws.

Lees de volgende twee teksten over het Diepenheimse echtpaar Joel en Frieda Nijstad en over Kamp Vught.

Joel en Frieda Nijstad.

End maart 1943 kwam bij de gemeente Diepenheim een brief binnen waarin stond dat alle Joden die in de provincie Overijssel woonden, hun woonplaats moesten verlaten en zich naar Vught moesten begeven. Het bejaarde echtpaar Joel en Frieda is op zaterdagmiddag 10 april 1943 via station Zutphen vertrokken naar Vught. Joel, die in minder goede lichamelijke toestand verkeerde, is kort na aankomst in Kamp Vught, op 19 april 1943 op 64-jarige leeftijd overleden. Zijn vrouw Frieda moest op 9 mei 1943 door naar het doorgangskamp Westerbork. Vandaar is zij op 11 mei 1943 gedeporteerd naar het vernietigingskamp Sobibór; een kamp waar de gevangenen na aankomst zo snel mogelijk vermoord werden. Van alle Joden die naar Sobidór zijn gedeporteerd, waren de meesten afkomstig uit Nederland. Van de 34.313 Nederlandse Joden die naar dit kamp zijn gedeporteerd, hebben slechts 18 Joden het overleefd. Frieda Nijstad is hier drie dagen na haar aankomst, op 14 mei 1943, op 69-jarige leeftijd vermoord.

Op 31 mei 1943 werden Joel en Frieda uit het gemeenteregister van de gemeente Diepenheim uitgeschreven. Achter hun naam in het gemeenteregister staat v.o.w. Dit betekent: vertrokken onbekend waarheen. Deze drie letters staan ook achter de namen van elf andere Diepenheimse Joden. Inmiddels weten we nu natuurlijk wel degelijk waar deze mensen naartoe zijn gegaan...

Kamp Westerbork was tijdens de Tweede Wereldoorlog een doorgangskamp in Drente. Een doorgangskamp is een kamp waar de mensen werden verzameld voordat ze naar een ander kamp werden gebracht; een vernietigingskamp. De meeste Joden verbleven daarom slechts enkele dagen tot weken in Kamp Westerbork, waarna ze per trein gedeporteerd werden naar een vernietigingskamp in Oost-Europa. In totaal werden ruim 100.000 Joden vanuit dit kamp gedeporteerd en slechts 5000 hebben de oorlog overleefd.

Gedeporteerd: Gedwongen verplaatst naar een werk- of vernietigingskamp.

Kamp Vught.

In 1942 werd in de Noord-Brabantse plaats Vught begonnen met de bouw van Kamp Vught, omdat de andere twee kampen in Nederland (Kamp Amersfoort en Kamp Westerbork) niet genoeg plek meer hadden. Kamp Vught was tijdens de Tweede Wereldoorlog een doorvoerkamp voor 12.000 Joden. In totaal werden in het kamp tussen januari 1943 en september 1944 ongeveer 32.000 mensen korte of langere tijd opgesloten. De gevangenen moesten allerlei werk verrichten. Zo was er een vliegtuigsloterij waar onderdelen uit neergeschoten vliegtuigen werden gehaald. Ook waren er werkplaatsen van Philips, waar ongeveer 1200 gevangenen radioapparatuur maakten. In Kamp Vught vonden zeker 749 mensen de dood door honger, ziekte, uitputting of omdat ze geëxecuteerd werden.

Veel van de Joodse gevangenen werden vanuit Kamp Vught gedeporteerd naar vernietigingskampen. In de nacht van 2 op 3 juni 1944 werden de laatste Joodse gevangenen in goederenwagons gedeporteerd naar vernietigingskamp Auschwitz; het grootste Duitse vernietigingskamp. Op 26 oktober 1944 werd het lege en verlaten kamp door de Canadezen bevrijd.

4. Wat maakt het meeste indruk op je na het lezen van deze twee teksten? Beschrijf dat kort, in maximaal 5 zinnen.

5. Achter de namen van Joodse, Diepenheimse families staat: v.o.w. - vertrokken onbekend waarheen. Wat zijn deze mensen naartoe vertrokken?

Wat is waar? Omcirkel het juiste antwoord. Weet je het niet? Zoek het dan op internet op.

6. Joodse mensen moesten een Hitlerkettinkje dragen.	Waar / niet waar
7. Een Joods meisje dat na de oorlog wereldberoemd is geworden is Anne Frank.	Waar / niet waar
8. Een ander woord voor Jodenster is Davidster.	Waar / niet waar

Wat vind jij?

Bekijk het volgende filmpje van Jonathan en Said:
<https://www.youtube.com/watch?v=7VTH1R35bzl>

1. Said en Jonathan vragen zich af of ze heel stoer zouden zijn en mensen zouden redden tijdens de oorlog, of dat ze juist heel laf zouden zijn. Probeer je te verplaatsen in beide personen, dus:

- iemand die tijdens de oorlog in het verzet zat en Joodse mensen hielp.
- iemand die dat juist niet deed.

Ga hierover met elkaar in gesprek. Kun je beide personen begrijpen, waarom wel of niet?

Ik begrijp iemand uit het verzet wel omdat

Ik begrijp iemand uit het verzet niet omdat

2. Als je het vandaag de dag ergens niet mee eens bent, mag je je dan verzetten? Leg eens uit waarom wel of niet....

Hoe zit dit?

3. De volgende woorden hebben te maken met het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Probeer dat maar eens uit te zoeken en leg dan kort in eigen woorden uit wat de woorden met het verzet te maken hebben.

Willem en Johan Holdijk

O.Z.O

Assinkbos

Radio Oranje

Trouw, Parool en Vrij Nederland

4. De Februaristaking en de Dokwerker hebben alles met het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog te maken. Zoek dit eens uit. Leg uit wat de Februaristaking en de Dokwerker zijn en waarom dit met het verzet heeft te maken.

Wat vind jij?

Lees het volgende verhaal over de Diepenheimse families Polak en Herschel.

Nog vijf Joodse mensen uit Diepenheim die de oorlog hebben meegemaakt zijn de broers Gerard en Alex Polak en Bram Herschel met zijn zonen Nico en Herman.

Allen waren het jongens die heel actief waren bij allerlei verenigingen: voetbal, muziek en toneel. Helaas konden zij daar vanaf 1942 niet meer naar toe, omdat zij toen allen de oproep kregen om te werken in werkkamp De Bruine Enk in Nunspeet. Bijna geen enkele Joodse man die deze oproep kreeg durfde te weigeren, uit angst dat de Duitsers hun familieleden iets zouden aandoen (représailles).

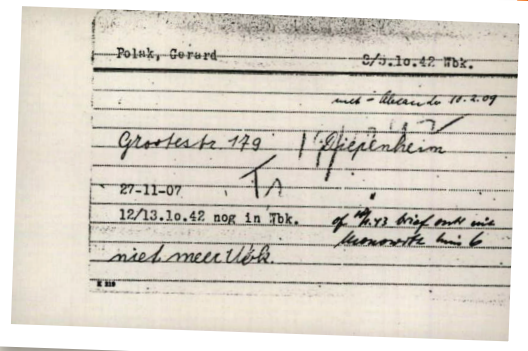
Alex had wellicht nog goede hoop dat hij terug zou komen, omdat hij zijn viool aan Willem Kremers gaf, een bekende van muziekvereniging Het Strijkje, met daarbij de boodschap: "Wanneer ik terugkom, haal ik mijn viool wel weer op". Helaas is Alex nooit teruggekeerd en heeft hij de viool niet kunnen ophalen.

In het werkkamp moesten de Diepenheimers zware ontginnings- en boswerkzaamheden verrichten. Vanuit het werkkamp is Gerard nog een keertje met verlof geweest om zijn persoonsbewijs, dat hij had vergeten mee te nemen, op te halen. Die dag werd hem geadviseerd niet terug te gaan maar onder te duiken. Maar hij besloot die raad niet op te volgen, omdat hij waarschijnlijk heel bang is geweest voor représailles tegen zijn familie.

In de nacht van 2 op 3 oktober 1942 werden alle Joodse werkkampen ontruimd en werden ook alle Joodse mannen uit werkkamp de Bruine Enk vanaf het station Nunspeet afgevoerd naar doorgangskamp Westerbork. Ook de familieleden van de kampbewoners werden door de Duitsers van huis gehaald en op transport gesteld naar Kamp Westerbork. Daar kwamen zo'n 10.000 mensen per dag aan. Zulke grote aantallen kon Kamp Westerbork niet aan en dus werden velen vrijwel direct gedeporteerd naar vernietigingskampen in Oost-Europa. Hier werden de meesten binnen twee weken vermoord. Gerard en Alex kwamen waarschijnlijk als dwangarbeider terecht in Monowitz, het werkkamp van Auschwitz. Op de persoonskaarten van zowel Gerard als Alex, staat namelijk vermeld dat op 18 januari 1943 een brief werd ontvangen uit Monowitz.

Gerard, Alex, Bram, Nico en Herman zijn uiteindelijk allemaal in vernietigingskamp Auschwitz vermoord. Gerard was toen 35 en zijn broer Alex 34 jaar. Bram was 59, zijn zoon Nico 33 en zijn andere zoon Herman slechts 25.

Auschwitz was het grootste Duitse vernietigingskamp, gelegen rond de Poolse stad Oswiecim (in het Duits: Auschwitz). Het bestond uit zowel werkkampen als vernietigingskampen. Veel Joden kwamen na een dagenlange treinreis in goederenwagens, in de vernietigingskampen aan. Daar gingen ze direct naar de gaskamers om er te worden vermoord. Vanuit Nederland zijn er 57.000 mensen gedeporteerd waarvan er 38.000 gelijk zijn vergast. De overige 19.000 werden eerst als gevangenen ingeschreven en van die groep hebben slechts 854 mensen het overleefd.

Sam Herschel, nog een zoon van de Diepenheimse Bram Herschel is uiteindelijk ook overleden in Auschwitz. Zijn schoonvader Jacob Maas uit Groenlo kreeg in 1942 ook een oproep om te moeten werken in een werkkamp. Doordat zijn tweeling in het ziekenhuis lag, kwam hij niet. Maar na een tijd werd hij door de Duitsers opgehaald. Op dat moment kon zijn schoonzoon Sam onderduiken, maar hij wilde Jacob niet alleen laten gaan.

Jacob en Sam werden eerst naar werkkamp Ruinen gebracht. Ook zij werden in de nacht van 2 op 3 oktober overgebracht naar Kamp Westerbork. Van daaruit zijn ook zij gedeporteerd naar Auschwitz waar Sam op slechts 29-jarige leeftijd is vermoord.

5. Kun je begrijpen dat Gerard Polak niet is onder gedoken, maar na zijn verlof weer terug is gegaan? Leg uit waarom wel of niet.

6. Wat denk je dat jij had gedaan als jij Sam Herschel was geweest? Was jij ook meegegaan met je schoonvader Jacob, of was je niet meegegaan? Leg uit waarom wel of niet.

7. Welk gevoel krijg je als je de foto's van de werkkampen of vernietigingskampen ziet? Probeer dat zo goed mogelijk uit te leggen.

Wat is waar? Omcirkel het juiste antwoord. Weet je het niet, zoek het dan op internet op.

8. Een ander woord voor de vreselijke vernietigingskampen is concentratiekampen.
waar / niet waar

9. Geen enkele Joodse Diepenheimer heeft de oorlog overleefd.
waar / niet waar

10. Kamp Westerbork is een vernietigingskamp.
waar / niet waar

11. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn er tussen de 5,1 en 6 miljoen Europese Joden vermoord. Het vermoorden van zoveel miljoenen Joden wordt ook wel Holocaust genoemd.
waar / niet waar

Wat vind jij?

Bekijk nog eens het filmpje van Jonathan en Said:
<https://www.youtube.com/watch?v=7VTH1R35bzl>

1. Aan het einde zeggen Jonathan en Said: 'Het is nu vrede, daar moeten we nu van genieten'. Waarschijnlijk sta je er niet altijd bij stil, maar waarom is het volgens jou belangrijk om er af en toe bij stil te staan dat we in vrijheid leven?

2. Wat zou jij graag willen roepen omdat je vrij bent?

Op onderzoek uit...

3. Dit zijn straatnaambordjes uit Diepenheim. Misschien ken je ze wel of woon je er zelfs? Wat hebben deze straatnamen met de Tweede Wereldoorlog te maken?

4. Basisschool OBS Stedeke in Diepenheim herinnert ook aan de Tweede Wereldoorlog. Leg uit op welke manier.

5. a) Je hebt de afgelopen lessen kennis gemaakt met drie Joodse Diepenheimse families: de familie Nijstad, Polak en Herschel. Onderzoek op welk adres zij woonden in de oorlogsjaren.

(Gebruik bijvoorbeeld weer de website: <https://www.joodsmonument.nl>

Kun je ook achterhalen hoe deze straten nu heten?

Gebruik daarvoor bijvoorbeeld de website: www.topotijdreis.nl.)

Familie Nijstad:

Familie Polak:

Familie Herschel:

b) Ken je de huizen die op deze plek staan? Loop er binnenkort maar eens langs en bekijk het huis goed. Misschien woont er wel iemand die je kent. En misschien kan die bewoner nog meer vertellen over het huis tijdens de oorlogsjaren....

6. Kun je nog meer plekken of objecten in Diepenheim benoemen die herinneren aan de Tweede Wereldoorlog?

Je kunt eventueel ook gebruik maken van de website: www.tracesofwar.nl om sporen van de oorlog uit jouw woonplaats te vinden.

a) Wat heb je gevonden?

b) Beschrijf kort in eigen woorden wat dit met de oorlog heeft te maken.

7. De afgelopen lessen heb je heel veel geleerd over de Tweede Wereldoorlog en in het bijzonder ook over drie Joodse, Diepenheimse families die de oorlog hebben meegemaakt.

a) Wat heeft de meeste indruk op jou gemaakt of wat blijft jou het meeste bij van deze lessen?

b) Waar wil je graag nog meer over leren?

Extra opdracht:

Wat heb je vandaag allemaal geleerd over de bevrijding van Nederland? Benieuwd wat jij (nog) weet? Doe dan deze quiz en ontdek wat je allemaal geleerd hebt over de bevrijding: https://quiz.ntr.nl/quiz/start/quiz_id/295

schooltv

Van 1940 tot 1945 is het oorlog in Nederland. De Duitse leider Adolf Hitler wil de macht over heel Europa. Maar op 5 mei 1945 worden ook de laatste delen van Nederland door de geallieerden bevrijd. Weet jij hoe de bevrijding van Nederland verliep? Test je kennis en bekijk de video's!

ONDERZOEKSOPDRACHT

OPDRACHTEN
BIJ
LES 5

Op onderzoek uit...

De afgelopen lessen heb je van alles geleerd over de Tweede Wereldoorlog. Denk aan het ontstaan van de oorlog, Joden, onderduiken, het verzet, concentratiekampen, de bevrijding en herdenking. Tijdens deze onderzoeksoopdracht verdiep je je met één of meerdere klasgenoten in één van deze onderwerpen. Jullie mogen zelf kiezen welk onderwerp!

1.

Kies een onderwerp waar je graag nog meer over wilt leren en weten.

2.

Wat wil je graag nog meer te weten komen over dit onderwerp? Formuleer samen minimaal 5 vragen (het mogen dus ook meer vragen zijn) waar je nog antwoord op wilt hebben.

Het onderwerp: _____

Vragen:

3.

Als jullie straks antwoorden hebben gekregen op deze vragen, dan presenteren jullie deze antwoorden en informatie ook. Hoe? Dat bepalen jullie zelf! Denk bijvoorbeeld aan: een muurkrant, website/wiki, verslag, reportage, informatiefolder, PowerPointpresentatie, Prezi. Kies samen dus de vorm waarin jullie alle gevonden informatie straks gaan vastleggen.

4.

Verdeel nu de 5 vragen (of meer) in jullie groepje, zodat iedereen één of enkele vragen gaat onderzoeken. Werk je samen met één klasgenoot? Dan kun je alle vragen natuurlijk ook prima met z'n tweeën onderzoeken.

5.

Voor het onderzoeken en beantwoorden van de vragen kun je verschillende bronnen gebruiken, zoals:

- A) Informatieboeken op school, thuis of in de bibliotheek.
- B) Verhalen van mensen die veel weten over de Tweede Wereldoorlog. Misschien ken je iemand die er veel over weet...
- C) Het internet. De volgende betrouwbare websites kun je bijvoorbeeld goed gebruiken:
 - www.canonvannederland.nl
 - www.canonvannederland.nl/nl/overijssel/salland/twenterand-in-de-klas/bezetting-en-bevrijding
 - www.wikikids.nl/Tweede_Wereldoorlog
 - www.schooltv.nl/link/tijdlijn-tweede-wereldoorlog
 - www.annefrank.org/nl

6.

Zoek je op het internet? Dan kun je natuurlijk de hele vraag invoeren, maar misschien levert dat niet de gewenste resultaten op. Wat zijn belangrijke woorden of onderwerpen in de vraag? Typ één of enkele van deze woorden maar eens in. Dit noemen we zoektermen. Probeer steeds gebruik te maken van meerdere websites (die hierboven genoemd zijn), zodat je gevonden informatie met elkaar kunt vergelijken en samenvoegen. Zo krijg je een zo goed mogelijk antwoord op jullie vraag.

7.

Hebben jullie een goed en bruikbaar antwoord? Ga dan aan de slag met vastleggen en presenteren van het antwoord in de vorm die jullie bij stap 3 samen hebben gekozen. Dus in een informatiefolder, Prezi, of wat jullie ook maar hebben gekozen. Probeer naast tekst ook beeldmateriaal (foto's, plaatjes, eventueel video's) te gebruiken om de informatie duidelijk en mooi te presenteren.

8.

Is alle informatie vastgelegd? Zijn jullie tevreden, of moet er nog wat worden aangevuld of aangepast? Klaar? Geweldig! Jullie hebben je goed verdiept in het thema! Misschien ga je het eindresultaat ook nog presenteren in de klas, aan andere groepen of zelfs aan jullie ouders. Dat zal jullie leerkracht jullie vertellen.

Colofon

De Tweede Wereldoorlog; ver weg maar toch dichtbij...

is een project van de Werkgroep Stolpersteine Diepenheim.
Realisatie door Marieke Ontwikkelt.

Educatief ontwerp en teksten:

Vormgeving:

Met dank aan:

Publicatie:

Marieke ten Berge - ten Voorde

Rosa Bruns

Danique Schmaloeer, leerkracht OBS Stedeke,
Diepenheim

04/2022, Marieke Ontwikkelt

